

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ (Київ)
Микола ОЛАШИН (Ужгород)

До 60-річчя доктора історичних наук, професора М.Вегеша

Професор Микола Миколайович Вешеш – найвідоміший дослідник подій, пов’язаних з історією Карпатської України (1938–1939 рр.), яка по праву вважається одним із важливих етапів українського державотворення. Зрозуміло, що у часи угорської окупації краю (1939–

1944 рр.) та в радянський період національно-визвольні змагання українців Закарпаття (як і всієї України) змальовувалися тільки чорними фарбами. І лише з кінця 1980-х рр. ситуація почала змінюватися на краще. А найбільша заслуга у цьому – тоді ще молодого історика Миколи Вешеша. Він в ті неоднозначні часи не побоявся взятися за вивчення згаданих подій. Відтоді минуло понад три десятиріччя. Зараз наш колега – відома в наукових і політичних колах людина, доктор історичних наук, професор кафедри політології та державного управління Ужгородського національного університету.

Ювіляр народився 28 листопада 1962 р. у селищі Міжгір’я Міжгірського (тепер Хустського) р-ну Закарпатської обл. в родині службовців. У 1984 р. закінчив історико-педагогічний факультет Івано-Франківського державного педагогічного інституту (нині Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника). У 1984–1990 рр. був учителем історії та суспільствознавства Синевирської середньої школи, що на Міжгірщині. Згодом навчався в аспірантурі. З листопада 1993 р. працює в Ужгородському університеті на таких посадах: асистент (1993–1994 рр.) та доцент (1994–1997 рр.) кафедри історії України; доцент (1997–2000 рр.), професор (2000–2002 рр., 2011 р. – теперішній час) та завідувач (2002–2011, 2016–2022 рр.) кафедри політології (у 2016–2022 рр. кафедра політології і державного управління); декан історичного факультету (2004–2005 рр.). У 2005–2012 рр. – ректор цього вишу. Крім того, очолював за сумісництвом Інститут карпатознавства (2000–2004 рр.) та НДІ політичної регіоналістики УжНУ (2009–2012 рр.).

Професор Микола Вешеш – відомий учений. Бібліографія його публікацій налічує понад 1000 позицій¹. Виділимо головні напрями дослідницьких пошуків ювіляра. Центральна наукова тема, вивченню котрої він присвятив понад три десятиріччя, торкається такого важливого періоду історії краю, як Карпатська Україна. Ми вже зазначали, що ця проблема привернула увагу фахівця з 1980-х рр. Ставши аспірантом тоді ще Ужгородського держуніверситету, М.Вешеш під керівництвом спочатку проф. Василя Ілька, а згодом проф. Володимира Задорожного наполегливо, цілеспрямовано й систематично працював над вивченням обраної теми. Він ґрунтовно опрацював матеріали Державного архіву Закарпатської обл. Проаналізував і праці попередників, написаних переважно на основі марксистсько-ленінської методології. Розшукав окремих учасників досліджуваних подій, зафіксував їхні спомини. До закінчення аспірантури не тільки написав дисертацію, але й мав уже низку наукових публікацій, у тому числі дві книги. У своїх студіях історик показав розвиток промисловості, сільського господарства, торгівлі на Закарпатті наприкінці 1930-х рр. Він також приділив чільне місце характеристиці внутрішньополітичного становища Карпатської України, зокрема розкрив питання виникнення Карпатської Січі, підготовки і проведення виборів до Союму, показав внесок українців Східної Галичини, Північної Буковини, Наддніпрянської України в розбудову Карпатської держави, боротьбу січовиків проти угорських окупантів тощо. Підсумовуючи, можна сказати, що М.Вешеш уперше змалював об’єктивну картину розвитку подій на Закарпатті в період із жовтня 1938 по березень 1939 рр. Логічним наслідком дослідницьких пошуків став успішний захист кандидатської дисертації в березні 1994 р. Ця подія засвідчила, що з’явився новий талановитий вітчизняний історик.

Захистивши кандидатську М.Вешеш продовжив дослідження обраної тематики. Тепер він почав вивчати Карпатську Україну в контексті міжнародних відносин другої половини 1930-х рр. Найбільш глибоко й комплексно цю проблему розкрито в його докторській дисертації (захищена у вересні 1998 р.) та низці монографій (написаних одноосібно або у співавторстві): «Карпатська Україна 1938–1939 років у загальноєвропейському історичному контексті» (Ужгород, 1997 р.; 2 томи), «Карпатська Україна в міжнародних відносинах (1938–1939)» (Ужгород, 1997 р.), «Міжнародне становище Карпатської України (1938–1939)» (Ужгород, 1997 р.), «Карпатська Україна на шляху державотворення» (Ужгород, 2009 р.) та ін. У цих

¹ Див.: Професор Микола Вешеш: Біобібліографічний покажчик: До 60-річчя від дня народження / Укл. А.Чаварга; вступ. ст. М.Олашин. – Ужгород, 2022. – 544 с.

й інших студіях науковець уперше показав місце, роль і значення Закарпаття у зовнішньополітичних концепціях, політиці Німеччини, Італії, Угорщини, Польщі, Румунії, Югославії. На основі глибокого та всебічного опрацювання архівних документів (у тому числі зарубіжних) Микола Вегеш об'єктивно висвітлює взаємодію керівництва Карпатської України з різними політичними об'єднаннями, організаціями та урядами окремих європейських держав. Він також зробив об'єктивний аналіз державно-правового становища Закарпаття в досліджуваній період. Погоджуємося з думкою фахівця про те, що А.Волошин орієнтувався на Німеччину тільки тому, що вбачав у ній гаранта територіальної цілісності Карпато-Української держави (втім, як відомо, інтереси правлячих кіл Угорщини, свого союзника, А.Гітлер поставив вище державницьких потуг закарпатських українців). Додамо, що М.Вегеш ретельно простежив етапи вивчення зазначеної проблеми (як вітчизняними, так і зарубіжними вченими) і запропонував власну її періодизацію.

Крім синтетичних праць, М.Вегеш підготував низку досліджень, в яких розкриваються окремі актуальні аспекти теми. Серед них назвемо такі: «Карпатська Україна і Німеччина (1938–1939)» (Ужгород, 1996 р.), «Румунія і Карпатська Україна (1938–1939)» (Ужгород, 1999 р.) та ін. Також велику увагу історик приділив вивченню життєвого шляху, політичної й державної діяльності Августина Волошина, Михайла Брацайка, Юлія Брацайка, Василя Гренджі-Донського, Степана Клочурака, Михайла Колодзінського (Гузара), Федора Реваля, Юліана Реваля, Івана Рогача, Вікентія Шандора та ін. Дослідник повернув чесне ім'я багатьом активним учасникам подій 1938–1939 рр. Серед окремих видань із цієї проблематики назвемо: «Августин Волошин» (Ужгород, 1995 р.), «Смерть президента: Останні дні життя і смерть президента Карпатської України Августина Волошина» (Ужгород, 1996 р.), «Громадсько-політична і культурно-освітня діяльність Василя Гренджі-Донського (1897–1974)» (Ужгород, 2000 р.), «Карпатська Україна 1938–1939 років в портретах» (Ужгород, 2000 р.), «Августин Волошин і Карпатська Україна» (Львів; Хуст, 2004 р.), «Августин Волошин: життя і помисли президента Карпатської України» (Ужгород, 2005 р.; 2-ге вид. 2009 р.), «Карпатська Україна в портретах» (Ужгород, 2007 р.). А також узагальнюючі праці останніх років, написані у співавторстві з С.Віднянським – «Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення» (Київ, 2021 р.), «Августин Волошин – будівничий української державності за Карпатами» (вид. 2-ге; Київ, 2021 р.), «Августин Волошин» (вид. 5-те, доопр. і змін.; Ужгород; Київ, 2022 р.) та ін.

Підкреслимо, що до коло наукових зацікавлень ювіляра входять не тільки питання Карпатської України. Він досліджує низку інших проблем, а саме національно-визвольні змагання українців Східної Галичини й Закарпаття в першій половині ХХ ст., діяльність Української повстанської армії, угорську ірреденту на Закарпатті в міжвоєнний період, становище українців Румунії після 1945 р., заснування та розвиток Ужгородського державного (національного) університету. Найсолідніша праця з цього питання – монографія «Ужгородський національний університет: історія і сьогодення» (Ужгород, 2007 р.). Чимало розвідок він присвятив відомим діячам вітчизняної історії – Михайлові Драгоманову, Михайлові Грушевському, Олександрові Ольжичу, митрополитові Андрееві (Шептицькому) та ін.

Низку публікацій, у тому числі й окремих видань, учений має про свого вчителя та наставника – професора Володимира Грабовецького (1928–2015 рр.). Серед них: «Володимир Грабовецький – видатний історик України» (Ужгород, 1996 р.), «Короткий життєпис академіка Володимира Грабовецького» (Ужгород, 1998 р.), «Академік Володимир Грабовецький – визначний історик України» (Івано-Франківськ, 2006), «Дослідник Олексі Довбуша» (Ужгород, 2007 р.), «Дослідник Олексі Довбуша і карпатських опришків» (Ужгород, 2020 р.) та ін.

Займається М.Вегеш й історією греко-католицької церкви. У 2020–2021 рр. він видав у співавторстві з Н.Концур-Карабінович монографію (українською та англійською мовами) «Українська греко-католицька церква в портретах».

Не забуває Микола Миколайович і про свою малу батьківщину – Міжгірщину. Йому належать десятки статей, повідомлень, нарисів про окремі аспекти історії району, в тому числі про діяльність волівської «Просвіти» та її активістів, участь земляків у боротьбі за свої права, їх поневіряння в угорських і радянських тюрмах, здобутки в галузі освіти та охорони здоров'я після 1946 р. тощо.

Зрозуміло, що працюючи на кафедрі політології і державного управління, він велику увагу приділяє політологічним питанням, особливо геополітики. Перші наукові розвідки з названої теми вийшли до чотиритомника «Історія і політика» (Ужгород, 2005 р.). А ще побачили світ видання «Західна геополітика в іменах» (Ужгород, 2003 р.), «Геополітика в іменах» (Ужгород, 2011 р.), «Геополітична енциклопедія» (Ужгород, 2017 р.) тощо.

Підсумовуючи наукові здобутки нашого колеги, відзначимо, що основні його положення та висновки пройшли випробування часом, і далі зберігають наукову цінність та виховне значення. Особливо у час війни, коли українці демонструють високий патріотизм, велику відвагу та самопожертву. І цим вражають весь світ.

Виокремимо ще одну грань таланту ювіляра – його здобутки у царині педагогіки й методики. Впевнені, він має педагогічний талант від Бога. Підтвердженням цьому той факт, що вже у 23 роки його обрали керівником Міжгірського методичного об'єднання вчителів історії. Крім того, на високому рівні викладав усесвітню та вітчизняну історію й суспільствознавство учням Синевириської середньої школи.

Від 1993 р. М.Веґеш працює в Ужгородському університеті. Спочатку на кафедрі історії України, а з 1997 р. – на кафедрі політології (тепер політології і державного управління). Викладав (або викладає) такі курси, як «Історія України», «Політологія», «Зовнішня політика України», «Методика викладання політичних дисциплін», спецкурс «Суспільно-політичні процеси на Закарпатті в 20–30-х рр. ХХ ст.». Завжди демонструє глибоке знання фактичного матеріалу, вміння викладати його логічно, послідовно, доступно, у взаємозв'язку з раніше вивченими темами, розуміє студентську психологію. Його заняття – динамічні, пізнавальні, змушують студентів працювати. За це його й люблять вихованці та поважають колеги.

Свій багатий педагогічний досвід ювіляр використав при написанні навчальних підручників і посібників. Назвемо найголовніші: «Становлення і розвиток політичної думки в Україні» (Ужгород, 1995 р.), «Історія української державності» (Ужгород, 1996 р.), «Основи політології» (Ужгород, 1998, 2003 рр.), «Політологія: конспект лекцій» (Ужгород, 1999 р.), «Світ політології» (Ужгород, 2006 р.), «Політологія» (Київ, 2008 р.), «Світовий процес і геополітика» (Ужгород, 2017 р.), «Геополітика в посталях і термінах» (Ужгород, 2020 р.) та ін. Вони користуються неабияким попитом у студентів закладів вищої освіти різних рівнів акредитації.

Професор Микола Веґеш постійно дбає і про підготовку науково-педагогічних кадрів. Талановито керує науковою роботою аспірантів. Під його керівництвом написали й успішно захистили кандидатські дисертації випускники не тільки УжНУ, але й інших вишів – Костянтин Сміян (1996 р.), Маріан Токар (2004 р.), Юрій Остапеч (2004 р.), Іван Буковський (2004 р.), Наталя Скоблик (2005 р.), Анатолій Ключкович (2006 р.), Андраш Берені (2007 р.), Людмила Матьовка (2007 р.), Сергій Волощук (2007 р.), Михайло Басараб (2008 р.), Надія Греченюк (2008 р.), Іван Стряпко (2010 р.), Андріана Костенко (2009 р.), Володимир Гиря (2010 р.), Ольга Кухарчук (2011 р.), Олексій Шафранюш (2019 р.), Володимир Басараб (2019 р.); докторські дисертації – Єва Кіш (2008 р.) та Олександр Ситник (2010 р.). Як правило, аспіранти працюють над темами з вітчизняної історії й політології. Усі вони щиро вдячні наставникам за постійну увагу, допомогу, підтримку.

Про високий професійний рівень Миколи Веґеша наочно свідчить його участь у редколегіях різних наукових продовжених видань та у спеціалізованих учених радах із захисту дисертацій. Так, він був головою редакційної колегії «Наукового вісника Ужгородського університету: Серія: Історія» (2004–2013 рр.) та «Наукового вісника Ужгородського університету: Серія: Політологія. Соціологія. Філософія» (2004–2015 рр.). Є членом редколегій «Міжнародного наукового вісника» (Ужгород) та збірника наукових праць «Міжнародні зв'язки України: науки пошуки і знахідки», що видається Інститутом історії України НАН України. Входить до складу спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій Ужгородського національного університету.

Професор М.Веґеш долучився до організації навчально-виховного процесу у виші. Як уже зазначалося, він був завідувачем кафедри політології та державного управління, деканом історичного факультету. А ще був поки що єдиним гуманітарієм, який очолював найбільший на Закарпатті Ужгородський національний університет. На цих посадах він дбав про покращення матеріально-технічної бази, відкривав нові факультети та спеціальності, стежив, щоб колеги мали потрібне педагогічне навантаження, переміняв дозвіллям студентів тощо. І це дало результати – УжНУ підвищив власний рейтинг, увійшовши до 15 найкращих вишів України.

Учений завжди стояв (і стоїть) на національних, державницьких позиціях. У 1990 р. був відповідальним секретарем обласної ради Української республіканської партії. Упродовж 2000–2002 рр. перебував у лавах партії «Реформи і порядок». Був заступником голови Закарпатської обласної організації ПРП та головою її міського осередку, який у 2002 р. ввійшов до Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна». У 2006 р. Микола Веґеш – депутат Закарпатської облради від «Нашої України» та голова коаліції. Завжди відстоював державницькі інтереси.

Багаторічну сумлінну працю професора Миколи Веґеша гідно поціновано. Так, його нагороджено орденом «За заслуги» III і II ступенів (2007, 2009 рр.), Почесною грамотою Верховної Ради України «За особливі заслуги перед українським народом» (2007 р.), грамотою Верховної Ради України (2004 р.). А ще він – академік Міжнародної слов'янської академії (1999 р.), Академії наук вищої школи України (2006 р.), відмінник освіти України (2007 р.), почесний доктор Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника (2007 р.), лауреат премій ім. Василя Гренджі-Донського (1993 р.), академіка Івана Крип'якевича (1996 р.) та президента Карпатської України отця Августина Волошина (2014 р.). Його обрано почесним членом музею Олексі Довбуша в Івано-Франківську (2000 р.), почесним членом Дослідницького бюро радників Американського біографічного інституту (2001 р.), членом наглядової ради Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Союз обдарованої молоді України» (2008 р.). Крім того, ухвалою президії Академії наук вищої школи України Миколі Веґешу присуджено нагороду Св. Володимира – за визначні здобутки в галузі історичної науки та успіхи в патріотичному вихованні студентської молоді краю.

Професор М.Веґеш підійшов до важливого життєвого ювілею. Як свідчить наведений вище матеріал, круглу дату він зустрічає з вагомими здобутками. А попереду – нові вершини. Тож ми щиросердно бажаємо Миколі Миколайовичу доброго здоров'я, життєвої наснаги, сімейного благополуччя, невичерпної енергії та оптимізму, нових вагомих здобутків у царині історії, політології, педагогіки, політики та адміністративної роботи, успішного здійснення всіх планів і задумів! Із роси й води вам, шановний колего та друже!